

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Г. КОРОЛЕНКА**

КОГУТ ІРИНА ВІКТОРІВНА

УДК 378.22.015.31-051 (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Полтава – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Шиян Надія Іванівна,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, завідувач кафедри хімії та
методики викладання хімії.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Волкова Наталія Павлівна,
Дніпропетровський університет імені Альфреда
Нобеля, завідувач кафедри педагогіки та психології;

кандидат педагогічних наук, доцент
Касярум Катерина Володимирівна,
Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького, доцент кафедри педагогіки вищої
школи і освітнього менеджменту.

Захист відбудеться «04» листопада 2015 року о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 44.053.01 у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка за адресою: вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Полтавського національного педагогічного університеті імені В.Г. Короленка (36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2).

Автореферат розісланий «03» жовтня 2015 року.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Л.А. Семеновська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У Законі України «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті визначено вимоги до професійної компетентності вчителя. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. наголошується, що «сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а і здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян».

Професійна компетентність учителя – це динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність учителя успішно здійснювати професійну діяльність. У професійній діяльності учитель виступає активним суб'єктом спілкування: передає та приймає інформацію від учнів, колег і батьків, установлює контакти з ними, будує взаємовідносини на основі діалогу, розуміє і сприймає внутрішній світ дитини, прагне до максимальної реалізації здібностей кожного учня та забезпечення його емоційного комфорту в освітньому процесі. Відтак важливим складником професійної компетентності вчителя є комунікативна компетентність, а одним із першочергових завдань вищої педагогічної освіти – формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності вчителя, оскільки вона виступає духовно-моральним чинником і науковим змістом освітнього процесу, де знання вчителя, гуманність, душевна щедрість, бажання зрозуміти і допомогти учню відіграють головну роль.

У педагогічній науці накопичено значний досвід підготовки майбутнього вчителя до комунікативної діяльності. Зокрема, сутність педагогічної взаємодії розглядали І. Бех, А. Бойко, А. Бодальов, С. Гончаренко, В. Кан-Калик, В. Сухомлинський, О. Федій та ін., поняття і сутність педагогічної комунікації вивчали Н. Бутенко, О. Жирун, М. Заброцький, С. Левченко та ін., структуру комунікативної компетентності майбутнього вчителя досліджували Н. Бібік, Н. Волкова, Ю. Вторнікова, С. Петрушин, О. Савченко та ін., формуванню комунікативної культури вчителя присвячені роботи Н. Гез, Т. Голанд, Т. Гоффманн, М. Лазарева та ін., технології розвитку комунікативних умінь вчителя та їхні структурні компоненти окреслювали А. Дубаков, Г. Бушуєва, А. Капська, О. Мерзлякова, Д. Хумест та ін.

Слід зазначити, що вченими досліджувалися лише окремі, хоч і вагомі аспекти зазначеної проблеми: теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації (Н. Волкова); формування комунікативної культури майбутніх учителів (Л. Аухадєєва, О. Гаврилюк, В. Садова); формування комунікативних умінь і навичок майбутніх учителів математики (І. Османова), початкової школи (Є. Овсяннікова, Т. Федоренко), студентів гуманітарних спеціальностей (О. Романова); педагогічні умови розвитку комунікативної компетентності майбутнього вчителя (Є. Прозорова); формування комунікативної компетентності магістрів педагогічних спеціальностей (К. Касярум), майбутнього вчителя-бакалавра (М. Баяні), студента й учня (А. Дубаков, Є. Заятдінова) тощо.

Водночас проведене нами пілотажне дослідження показало, що високим рівнем сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності володіють лише 12,3 % молодих учителів, 85,2 % – відчують труднощі у спілкуванні з батьками учнів, 81,7 – у встановленні компетентної взаємодії зі школярами.

Таким чином, проблема актуальна, але недостатньо досліджена. Не обґрунтованим залишається поняття «професійно-педагогічна комунікативна компетентність» як важливий складник професійної компетентності майбутнього вчителя, не розкрита технологія забезпечення професійно-педагогічної комунікативної компетентності, а також структура та критерії сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності.

У зв'язку з вищезазначеним виникає протиріччя:

– між постійно зростаючими вимогами суспільства до вчителя, здатного професійно здійснювати педагогічну комунікацію як засіб формування особистості школяра, та реальним професійно-педагогічним рівнем комунікативної компетентності випускника вишу;

– між необхідністю спеціального формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі та недостатньою розробленістю технології і педагогічних умов її формування;

– між узагальненими підходами до формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності та реальними потребами кожної особистості майбутнього вчителя;

– між дидактичним потенціалом психолого-педагогічних дисциплін у формуванні професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя й недостатнім його використанням у практиці професійної підготовки сучасних фахівців.

Актуальність проблеми, її недостатня дослідженість, а також потреба у розв'язанні суперечностей, зумовили вибір теми дисертації: **«Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя»**.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Робота виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка «Забезпечення єдності педагогічної теорії і практики в умовах модернізації освіти України» (державний реєстраційний № 0112U000341).

Тему дисертації затверджено вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол від 29 грудня 2011 р. №8) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології (протокол від 19.06.2012 р. № 6).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя та виявленні педагогічних умов її забезпечення.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі **завдання**:

1. Конкретизувати та науково модифікувати поняття «професійно-педагогічна комунікативна компетентність» як важливий складник професійної компетентності майбутнього вчителя.
2. На основі специфіки комунікативної діяльності вчителя обґрунтувати структуру та критерії сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.
3. Виявити педагогічні умови забезпечення технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.
4. Розробити та експериментально перевірити ефективність технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що достатній рівень сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності буде досягнутий, якщо: комунікативна компетентність розглядатиметься як важливий складник професійної компетентності майбутнього вчителя; розроблена та впроваджена гуманістично особистісна технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя; визначено та реалізовано комплекс педагогічних умов, спрямованих на формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутнього вчителя.

Предмет дослідження – технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Для вирішення поставлених завдань використано такі **методи дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз наукових джерел із педагогіки, психології, філософії і соціології з метою розкриття сутності поняття «професійно-педагогічна комунікативна компетентність майбутнього вчителя», визначення критеріїв і показників сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя; аналіз освітніх програм, навчально-методичних посібників з означеної проблеми; аналіз та узагальнення досвіду роботи з проблеми дослідження для обґрунтування технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя;

- *емпіричні*: педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, тестування з метою виявлення рівнів сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя; моделювання з метою розробки технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя та педагогічних умов її забезпечення; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) для перевірки ефективності технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя та педагогічних умов її забезпечення;

- *статистичні*: математичної статистики (статистична обробка показників, виявлення їхньої достовірності та вірогідності), що забезпечує кількісний та якісний аналіз емпіричних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу здійснено у Полтавському національному педагогічному університеті

імені В.Г. Короленка, Київському університеті імені Бориса Грінченка. Експериментальною роботою було охоплено 454 студенти та 32 викладачі.

Наукова новизна полягає в тому, що *вперше*: науково обґрунтовано гуманістично особистісну технологію формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя, яка ґрунтується на організації гуманістично спрямованої взаємодії у системі «викладач-студент», «студент-студент», формах і методах студентоцентрованого навчання та передбачає поетапну організацію діяльності, спрямовану на досягнення максимально можливого в умовах освітнього процесу рівня сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності кожного студента; виявлено педагогічні умови забезпечення гуманістично особистісної технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя (формування у майбутніх учителів ціннісного ставлення до професійно-педагогічної комунікації; використання при вивченні психолого-педагогічних дисциплін діалогічних форм і методів роботи, системи комунікативних ситуаційних задач, соціально-психологічного тренінгу; реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу); конкретизовано і науково модифіковано поняття «професійно-педагогічна комунікативна компетентність майбутнього вчителя» як інтегративне багаторівневе особистісне утворення, що розглядається як результат сформованості професійних компетенцій та особистісних якостей майбутнього вчителя, які дозволяють устанавлювати психологічний контакт із школярами, їхніми батьками та колегами, логічно, науково та стисло передавати предметну інформацію, керувати процесом спілкування й організовувати педагогічно доцільну взаємодію в освітньому процесі; обґрунтовано структурні компоненти професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя (професійно-соціальна, професійно-методична, професійно-творча компетенції).

Удосконалено етапи практичного забезпечення технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя та критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний) сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Подальшого розвитку набули методи і форми навчання, орієнтовані на формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні й упровадженні: а) спеціального курсу «Теорія і технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя»; б) системи комунікативних ситуаційних задач; в) соціально-психологічного тренінгу комунікативних умінь, що готові до використання і можуть бути впроваджені у системі вищої та післядипломної педагогічної освіти.

Наукові положення дисертаційної роботи, основні висновки упроваджено в освітній процес Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (довідка №1631/01-55/63 від 07.05.2015 р.); Педагогічного інституту (довідка №346 від 12.11.2014 р.) й Інституту людини (довідка №32/1 від 09.04.2015р.) Київського університету імені Бориса Грінченка; Сумського

державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (довідка №727 від 14.05.2015 р.) та Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди (довідка №01/10-686 від 27.11.2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації обговорювалися на засіданнях ученої ради і кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка; оприлюднені на науково-практичних конференціях: *міжнародних* – «Наука: теорія і практика – 2012» (Przemyśl, 2012), «Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України» (Київ, 2012), «Актуальные вопросы современной педагогической науки» (Чебоксары, 2012), «IV Міжнародні психолого-педагогічні Челпанівські читання» (Київ, 2015); *всукраїнських* – «Вища педагогічна освіта України: історичний досвід та сучасні євроінтеграційні процеси» (Глухів, 2012), «Комунікація і глобалізація: дидактичний та лінгвокультурний аспекти» (Київ, 2013), «Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід комунікативної організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь» (Кіровоград, 2014).

Публікації. Основні наукові положення та результати дослідження відображено в 11 одноосібних наукових працях, із них 5 статей – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у виданні, що входить до наукометричних баз даних, 2 статті – в іноземних виданнях, 3 статті – у збірниках матеріалів конференцій, 1 навчальна програма.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (234 позиції, із них – 6 іноземними мовами), додатків. Робота містить 19 таблиць та 10 рисунків. Повний обсяг дисертації – 250 сторінки, основна її частина становить 176 сторінки друкованого тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, представлено дані про апробацію основних положень дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні засади формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя**» подано характеристику поняття «професійно-педагогічна комунікативна компетентність» та розкрито структуру професійно-педагогічної комунікативної компетентності вчителя.

На основі аналізу літературних джерел з'ясовано понятійно-термінологічне поле дослідження, розкрито сутність понять «компетенція», «компетентність», «комунікація», «професійно-педагогічна комунікація», «професійно-педагогічна комунікативна компетентність».

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що на сьогодні немає єдиного підходу до трактування понять «компетенція»,

«компетентність». На основі досліджень науковців (С. Гончаренко, В. Кремінь, Н. Ничкало, О. Савченко, С. Сисоєва) розмежовано поняття «компетентність» та «компетенція». Компетенція – це визначена норма стосовно неперервної освіти, яка задається освітніми стандартами та використовується для формування вимог до результатів навчання. Компетентність – це інтегрована особистісна якість людини, що формується на етапі навчання, остаточно оформлюється і розвивається у процесі практичної діяльності та забезпечує компетентнісний підхід до вирішення професійних завдань.

Комунікація (від лат. *communicatio* – єдність, передача, з'єднання, повідомлення) – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації.

Одними з перших у дослідженні педагогічного спілкування почали вивчатися процеси взаємодії у системі «вчитель-учень» О. Бодальовим, А. Бойко, В. Куніциною, С. Кондратьєвим, В. Роздобудько та ін. Важливим джерелом цікавих ідей і методів дослідження, фактів та матеріалів стали роботи з проблем педагогічного такту (А. Добрович, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, О. Леонт'єв, І. Страхов, І. Синиця та ін.); закономірностей формування в майбутнього вчителя комунікативних навичок та умінь, розвитку його комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки (Н. Волкова, К. Касярум, Ю. Вторнікова та ін.).

У контексті поглиблення розуміння сутності поняття «комунікативна компетентність» розглядаються такі тлумачення: комунікативна компетентність – уміння встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми (Г. Данченко, Ю. Жуков, С. Козак, С. Макаренко, Л. Петровська, П. Растенніков, Ю. Рись, В. Степанов, В. Ступницький); володіння сукупністю мовних та мовленнєвих умінь (Є. Головаха, Т. Ладиженська, Є. Мелбруд, Н. Паніна, Р. Парошина, М. Станкін); знання норм і правил спілкування (А. Козлов, Т. Іванова).

Доведено, що комунікативна здатність учителя ґрунтується на таких компетенціях: мовленнєва (розуміння, говоріння, письмо); мовна (знання фонетики, графіки, орфографії, лексики, граматики); дискурсивна (комунікативні вміння, пов'язані з умовами реалізації окремих мовленнєвих функцій із застосуванням адекватних мовних моделей-зразків); соціокультурна та соціолінгвістична (уміння використовувати у спілкуванні та пізнанні соціокультурні і соціолінгвістичні реалії); стратегічна (розвиток здатності студентів/учнів до самостійного навчання і самовдосконалення, бажання спілкуватися, слухати, розуміти інших, адекватна оцінка та самооцінка).

На основі аналізу підходів учених до трактування понять «комунікативна компетентність», «професійна компетентність» тощо нами визначено ключову дефініцію дослідження: професійно-педагогічна комунікативна компетентність майбутнього вчителя – це інтегративне особистісне утворення, що розглядається як результат сформованості професійних компетенцій та особистісних якостей (доброзичливість, тактовність, емпатійність, об'єктивність, толерантність, організованість, ініціативність тощо) майбутнього вчителя, які дозволяють установлювати психологічний контакт із школярами, їхніми батьками та колегами;

логічно, науково та стисло передавати предметну інформацію; керувати процесом спілкування та організувати педагогічно доцільну взаємодію; виховувати гармонійно розвинену особистість, творчо вирішувати педагогічні завдання, що виникають в освітньому процесі.

Спираючись на теоретичні та практичні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених (Н. Буртова, М. Вятутнев, Н. Гез, Д. Ізаренков, В. Ульріх, Т. Симоненко, Р. Мілбруд, І. Максимова, Ю. Мрякіна, Б. Ломов та ін.), визначено, що професійно-педагогічна комунікативна компетентність майбутнього вчителя містить у собі: професійно-соціальну комунікативну компетенцію (передбачає наявність професійних знань, загальної гуманітарної культури людини, вміння орієнтуватися в навколишньому світі, навички спілкування); професійно-методичну комунікативну компетенцію (наявність професійно-методичних знань та досвіду практичної роботи, необхідних для ефективної професійної діяльності в загальноосвітній школі; сукупність умінь: упевнено орієнтуватись у багатоманітності сучасних науково-педагогічних підходів і методичних рішень, використовувати й адаптувати готові методичні рішення, самостійно виконувати науково-методичну роботу; вміння реалізовувати принципи, зміст, форми, методи й засоби навчально-педагогічної діяльності); професійно-творчу комунікативну компетенцію (наявність у педагога такого особистісного утворення як самовиховання власних професійно-педагогічних комунікативних умінь).

На основі аналізу праць учених (Ю. Вторнікова, А. Дубаков, Ю. Ємельянов, М. Забродський, С. Оськіна, С. Скворцова, О. Усанова, Т. Хайновська та ін.) встановлено, що професійно-педагогічна комунікація виконує термінальні (навчальна, виховна, розвивальна, життєзабезпечення, соціалізації); тактичні (інформативна, експресивна, смислоутворювальна, діагностична, спонукальна, прогностична, психотерапевтична); операціональні (зворотного зв'язку, методична, управлінська, координаційна, контактна) функції.

Аналіз компонентної структури комунікативної компетентності вчителя свідчить про те, що існує два основних підходи до її визначення. Представники першого підходу (О. Усанова, Т. Хайновська, М. Заброцький, Ю. Ємельянов), аналізуючи структуру комунікативної компетентності вчителя, виокремлюють «блоки-аспекти» (перцептивний, рефлексивний, поведінковий (О. Усанова); когнітивний, діяльнісний, особистісний (Т. Хайновська); гностичний, когнітивний, емоційний (М. Заброцький). Прихильники другого підходу (А. Дубаков, С. Оськіна) окреслюють структуру через перелік складових комунікативної компетентності: лінгвістична, соціально-психологічна та рефлексивна (А. Дубаков), або через виокремлення фаз процесу педагогічної комунікації: планування процесу комунікації, установлення контакту, передавання інформації, сприймання інформації, забезпечення зворотного зв'язку, досягнення цілей контакту (С. Оськіна).

Відповідно до положень теоретичних досліджень Г. Васильєва, Н. Волкової, Л. Григоровича, Ю. Ємельянова, А. Кідрона, Л. Петровської, С. Петрушина, О. Сидоренко та ін., структура професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя включає когнітивний, емоційний та діяльнісний компоненти.

Доведено, що професійно-педагогічна комунікативна компетентність майбутнього вчителя має глибинні джерела, тісно пов'язані з особистісними рисами педагога, мотивами його діяльності, особистісними соціокультурними та комунікативними настановами, ціннісними орієнтирами.

Виявлено специфіку комунікативної діяльності вчителя, яка ґрунтується на поліфункціональності взаємодії з учнями, колегами, батьками учнів. Поліфункціональність професійно-педагогічної комунікативної діяльності майбутнього вчителя визначається здатністю педагога до організації власної комунікативності у процесі освітньої, виховної, розвивальної діяльності; здатністю до варіативності (застосування різних тактик, моделей, стилів, засобів комунікації), інтегративності, багаторівневості побудови комунікативної діяльності (стимулювання реципієнта, здійснення контролю та самоконтролю, самооцінка, аналіз, корекція, прогнозування комунікативного процесу).

Професійно-педагогічна комунікативна компетенція вчителя виявляється в особистісному аспекті спілкування (виявлення особистісних якостей під час спілкування), комунікативному аспекті (обмін інформацією та її розуміння), інтегративному аспекті (взаємодія партнерів у ході організації та здійсненні спільної діяльності), перцептивному аспекті (сприймання одним партнером по спілкуванню іншого).

Педагогічна комунікація є основною формою здійснення педагогічного процесу та проявляється у пошуку змісту та способу передачі навчальної інформації, у творчості педагогічної взаємодії, у здатності зацікавити, захопити, організувати пошукову діяльність учнів, у вмінні правильно зорієнтуватися у нестандартних педагогічних ситуаціях.

У другому розділі дослідження **«Організаційно-методичні основи гуманістично особистісної технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя»** обґрунтовано технологію формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя та педагогічні умови її забезпечення, визначено критерії сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

У процесі наукового пошуку визначено, що технологію навчання розуміють як упорядковану систему дій, виконання яких гарантує досягнення запланованих педагогічних цілей. Виходячи з цього, гуманістично особистісну технологію формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя розуміємо як особливу форму організації освітнього процесу, що базується на компетентнісному, діяльнісному, особистісно орієнтованому, аксіологічному наукових підходах; принципах: гуманізації, професійної спрямованості, свідомості та активності, індивідуального підходу, емоційності навчання; ґрунтується на організації гуманістично спрямованої, фасилітативної взаємодії у системі «викладач-студент», «студент-студент», формах і методах студентоцентрованого навчання та передбачає поетапну організацію діяльності (мотиваційно-ціннісний, комунікативно-когнітивний, професійно-діяльнісний етапи), спрямовану на досягнення максимально можливого в умовах освітнього процесу рівня сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності кожного студента.

Технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя візуально втілена нами у графічній моделі (рис. 1). Вона передбачає три організаційних блоки її впровадження: мотиваційно-цільовий, змістово-процесуальний та критеріально-оцінний. Мета її – формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Реалізація мети має враховувати провідні підходи, на засадах яких відбувається ефективне навчання й розвиток студентів; бути спрямованою на активізацію професійно-комунікативної діяльності майбутніх учителів, а, отже, досягнення її можливе шляхом побудови освітнього процесу на основі таких наукових підходів: компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований, аксіологічний.

Засадничими у проектованій технології є особистісно орієнтований та компетентнісний підходи, які спрямовують процес підготовки вчителя на досягнення практично вагомих результатів у вигляді системи компетенцій: професійно-соціальна, професійно-методична та професійно-творча комунікативні компетенції. Реалізація зазначених підходів у процесі формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності відбувається через розв'язання студентами практико-орієнтованих, професійно спрямованих стандартних та творчих педагогічних задач, набуття професійного досвіду під час проходження виробничої практики, виконання науково-пошукових проектів. Нами було доповнено зміст психолого-педагогічних нормативних та вибіркового дисциплін («Психологія», «Педагогіка», фахові методики та ін.) комплексом спеціально розроблених комунікативних ситуаційних задач і впроваджено спеціальний тренінговий курс «Теорія і технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя».

Набуття досвіду професійно-педагогічної комунікації відбувається на основі проходження курсу соціально-психологічних тренінгів («Тренінг особистісного зростання», «Тренінг комунікативних умінь. Соціодрама», «Тренінг креативності. Творче мислення») та під час виробничих педагогічних практик, тобто на основі діяльнісного підходу до формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Варто підкреслити, що у вищій школі визначальний вплив на якість освіти здійснює викладач. Він покликаний професійно здійснювати розвиток кожного студента як найвищої цінності суспільства, що визначає аксіологічний підхід як один із провідних у формуванні професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Відповідно до структури професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя, описаної у першому розділі дисертаційної роботи, впровадження технології відбувалось у ході трьох взаємопов'язаних та взаємообумовлених етапів: мотиваційно-ціннісного, комунікативно-когнітивного і професійно-діяльнісного.

Мотиваційно-ціннісний етап. Мета цього етапу – сформувати у студентів уявлення про специфіку комунікативної діяльності вчителя, ціннісне ставлення до професійно-педагогічної комунікації, створення сприятливих умов для формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. З огляду на це, відбувалося: забезпечення позитивно-емоційного мікроклімату у навчальному процесі, сприятливого та вільного простору для

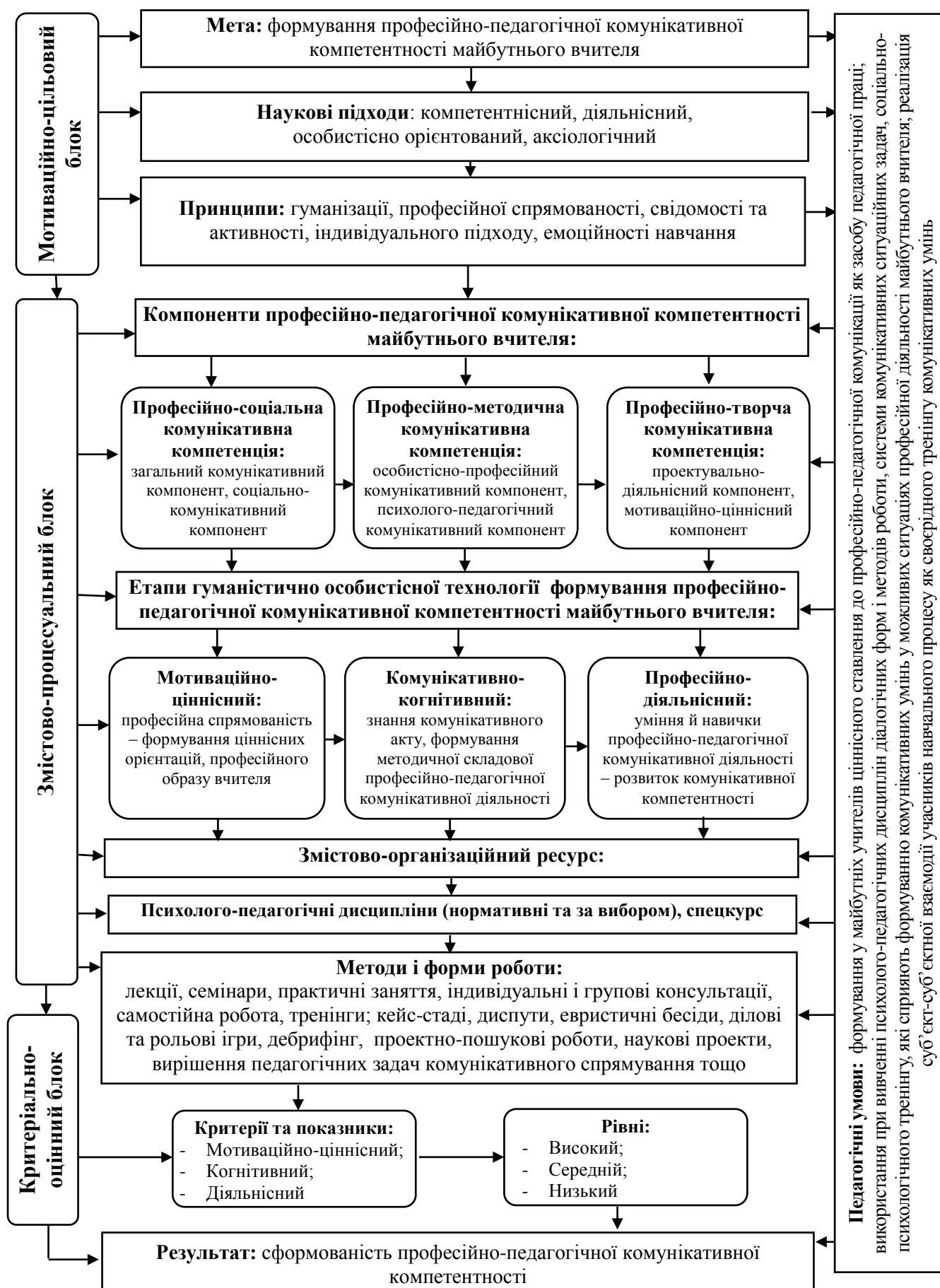

Рис. 1. Гуманістично особистісна технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя

особистого самовираження та збагачення внутрішнього світу суб'єктів взаємодії, формування ціннісних орієнтацій і мотивів з оволодіння знаннями, вміннями і навичками комунікативного акту. Для цього застосовували такі методи та форми роботи: ділові та рольові ігри, диспути, есе, дебрифінг, вправи «Мотиваційна карта», «Мої життєві цілі», «Моральна оцінка», «Емоційна карта» тощо, індивідуальні і групові консультації, соціально-психологічні тренінги, проектна діяльність. Це сприяло формуванню у студентів ціннісних орієнтацій і мотивів з оволодіння знаннями, вміннями і навичками професійно-педагогічної комунікативної діяльності в освітньому процесі, становленню професійного іміджу вчителя шляхом прийняття цінностей спілкування у системах «учитель-учень», «учитель-колеги», «учитель-батьки».

Комунікативно-когнітивний етап – цілеспрямований процес формування знань про процес комунікації, його структуру, функції і види. Він передбачав формування знань про сфери педагогічного спілкування, особливості педагогічного мовлення, знання про конфліктні ситуації та шляхи їхнього вирішення, подолання бар'єрів спілкування тощо. Реалізація етапу відбувалася у процесі проходження спеціального тренінгового курсу, вирішення ситуаційних педагогічних та комунікативних задач, під час роботи над науково-пошуковими проектами, диспутів, евристичних бесід, ділових та рольових ігор, кейс-стаді, дебрифінгу, вправ «Моделювання поняття», «Коридор можливостей», «Роблю вибір», «Змінююсь» тощо.

Професійно-діяльнісний етап мав на меті сформувати у майбутнього вчителя інтегративного комплексу компетенцій, що свідчить про відповідний рівень комунікативної компетентності, включаючи мовну, мовленнєву, соціолінгвістичну і соціокультурну, дискурсивну та стратегічну компетенції. На цьому етапі відбувалася власне презентація рівня сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Його реалізація відбувалася під час групових та індивідуальних консультацій, проходження педагогічних практик (проведення уроків, позакласних заходів, участь у засіданнях методичних об'єднань учителів та батьківських зборах), шляхом презентації власних науково-пошукових проектів, диспутів, ділових ігор, інтерактивних вправ, бесід тощо.

У ході експериментальної роботи виявлені педагогічні умови забезпечення технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: формування у майбутніх учителів ціннісного ставлення до професійно-педагогічної комунікації як засобу педагогічної праці; використання при вивченні психолого-педагогічних дисциплін діалогічних форм і методів роботи, системи комунікативних ситуаційних задач, соціально-психологічного тренінгу, які сприяють формуванню комунікативних умінь у можливих ситуаціях професійної діяльності майбутнього вчителя; реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу як своєрідного тренінгу комунікативних умінь. Відповідно до структури професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя, розроблені критерії та показники сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя:

мотиваційно-ціннісний (наявність мотивів та потреб у розвитку професійно-педагогічних комунікативних умінь; наявність стійкого інтересу до педагогічної комунікації, стійкої потреби в систематичному спілкуванні з дітьми; прагнення до самовдосконалення та підвищення власного рівня сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності), когнітивний (знання структури комунікативного акту; знання способів, методів і прийомів організації комунікативної педагогічної взаємодії; знання морально-етичних норм і правил професійного спілкування; знання стилів педагогічного спілкування), діяльнісний (здатність до вільного використання професійно-педагогічної лексики відповідно до конкретної ситуації; уміння встановлювати та підтримувати необхідні контакти зі всіма суб'єктами навчально-виховного середовища (учнями, їх батьками і колегами), а також ініціювати та підтримувати процес педагогічного спілкування; розвиток власної професійно-педагогічної комунікативної компетентності).

Третій розділ, «**Експериментальна перевірка ефективності гуманістично особистісної технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя**», присвячений експериментально-дослідній перевірці ефективності запропонованої технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя та педагогічних умов її реалізації.

З метою перевірки гіпотези щодо цілісності та поетапності технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя та педагогічних умов її забезпечення упродовж 2012-2015 років було проведено педагогічний експеримент, у якому брали участь студенти 3, 4 курсів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (фізико-математичний, природничий факультети і факультет філології та журналістики), Київського університету імені Бориса Грінченка (Педагогічний інститут та Інститут людини).

У дослідженні обґрунтовано доцільність проведення педагогічного експерименту, у ході якого з'ясовано динаміку сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів за визначеними критеріями. У ході експериментальної роботи було сформовано експериментальну (234 особи) та контрольну (220 осіб) групи. Загальна кількість студентів склала 454 особи та 32 викладачі. Педагогічний експеримент включав констатувальний, формувальний і підсумковий етапи науково-педагогічного пошуку.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту (2012-2013 рр.) відбулося опрацювання літературних джерел з метою теоретичного осмислення досліджуваної проблеми; визначено компоненти професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя (професійно-соціальна, професійно-методична, професійно-творча комунікативна компетенції); уточнено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний), які аналізувались на трьох рівнях (високому, середньому, низькому); здійснено добір методик дослідження до кожного показника; розроблено експериментальну технологію та здійснено апробацію навчальних матеріалів із теми дослідження; проведено анкетування й тестування викладачів вищих навчальних закладів для

з'ясування рівня їх готовності до експериментальної роботи, підготовку викладачів до формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя; здійснено відбір майбутніх експериментальних і контрольних груп.

Аналіз даних, які були отримані в результаті діагностики початкового рівня сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів, дозволив провести диференціацію складу студентів експериментальної групи за ознакою недостатньої сформованості тих чи тих професійних знань, умінь та навичок. Це дало можливість урахувати індивідуальні особливості студентів при подальшій реалізації програми експерименту.

У ході формувального етапу (2013-2014 рр.) упроваджено технологію формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів та педагогічні умови її реалізації.

Зміст поетапного процесу визначався особливостями особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного та аксіологічного підходів у навчанні та включенням студентів у професійно-педагогічну комунікативну діяльність, де студенти набували педагогічного досвіду у реальних (педагогічна практика) та штучно створених (педагогічні ситуації та тренінги) умовах майбутньої фахової діяльності.

На мотиваційно-ціннісному етапі технології, крім розкритих у другому розділі методів і форм роботи у вищому навчальному закладі, студенти у загальноосвітніх навчальних закладах виконували прості функції, спостерігали, брали участь у засіданнях методичних об'єднань, обговорювали та аналізували зразки професійної діяльності кваліфікованих фахівців, у результаті чого набували необхідних професійно-педагогічних комунікативних умінь. На комунікативно-когнітивному етапі технології відбувалося цілеспрямоване формування професійних знань, умінь, навичок, прийомів професійно-педагогічної комунікативної діяльності, шляхом теоретичної, дослідницької, практичної підготовки та реалізація умінь застосовувати одержані знання у навчально-пізнавальній і практичній діяльності. На професійно-діяльнісному етапі студенти, володіючи достатнім рівнем знань, умінь і навичок для організації різних форм спілкування та педагогічної діяльності, проводили уроки, бесіди з учнями та батьками під час батьківських зборів, брали участь у засіданнях методичних об'єднань школи, набуваючи власного професійного досвіду.

Особливо значущим було введення спеціального тренінгового курсу «Теорія і технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя» на комунікативно-когнітивному та професійно-діяльнісному етапах навчання, що базувався на тренінговій технології та суб'єкт-суб'єктній взаємодії між викладачем і студентом. Вивчення спецкурсу сприяло поглибленню та розширенню знань студентів про комунікативний акт, удосконаленню їх практичних умінь і навичок комунікативної діяльності, що дало змогу сформувати професійно-педагогічну комунікативну компетентність на належному рівні.

На контрольному етапі педагогічного експерименту (2014-2015 рр.) проаналізовано результати реалізації гуманістично особистісної технології

формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя та педагогічних умов її реалізації, здійснено якісний і кількісний аналіз результатів дослідження за допомогою методів математичної статистики.

Ефективність гуманістично особистісної технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя та педагогічних умов її реалізації визначалася шляхом проведення контрольних робіт, методом експертних оцінок, методиками «Шкала оцінки потреби в досягненні» (Ю. Орлов); «Мотивація успіху та страх невдачі» (А. Реан); тест для визначення потреби у спілкуванні (ПС) (Ю. Орлов, В. Шкуркін, Л. Орлова); методика комунікативної соціальної компетентності (КСК); самооцінка професійно-педагогічної мотивації (адаптована Н. Фетіскіним); діагностика домінантного стилю спілкування педагога.

Узагальнені результати рівнів (н – низький, с – середній, в – високий) сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів представлені в таблиці (див. табл. 1).

Результати експериментальної роботи свідчать про ефективність запровадженої гуманістично особистісної технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності та педагогічних умов її реалізації. Кількісні показники яскраво ілюструють позитивні зрушення в експериментальній групі: за мотиваційно-ціннісним критерієм кількість студентів з низьким рівнем значно зменшилась – на початку експерименту вона становила 171 особу (73%), а наприкінці – 15 осіб (6,4%). Така ж картина спостерігається за усіма критеріями: діяльнісний – на початку 166 осіб (71%), наприкінці – 12 (5,1%); когнітивний – на початку 198 (84,6%), наприкінці – 26 (11,1%), тоді як контрольна група не продемонстрували значного підвищення загального рівня сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності.

Таблиця 1

Рівні сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя

№ з/п	Критеріальні характеристики	Контрольна група 220 осіб, %						Експериментальна група 234 особи, %					
		до експерименту			після експерименту			до експерименту			після експерименту		
		н	с	в	н	с	в	н	с	в	н	с	в
1.	Мотиваційно-ціннісний критерій	149 67,7%	44 20%	27 12,3%	132 60%	59 26,8%	29 13,2%	171 73%	43 18,4%	20 8,6%	15 6,4%	164 70%	55 23,6%
2.	Когнітивний критерій	152 69%	43 19,5%	25 11,5%	130 59%	59 26,8%	31 14,2%	166 71%	42 17,9%	26 11,1%	12 5,1%	154 65,8%	68 29,1%
3.	Діяльнісний критерій	165 75%	38 17,3%	17 7,7%	147 66,8%	52 23,6%	21 9,6%	198 84,6%	24 10,2%	12 5,2%	26 11,1%	128 54,7%	80 34,2%
	Узагальнений показник	156 70,9%	45 20,5%	19 8,6%	139 63,2%	58 26,4%	23 10,4%	181 77,4%	35 14,9%	18 7,7%	19 8,1%	147 62,8%	68 29,1%

Для перевірки одержаних під час формувального експерименту висновків і підтвердження гіпотези дослідження проведено статистичний аналіз даних. Для з'ясування наявності суттєвої різниці результатів експериментальної та

контрольної груп, тобто наслідку дії системи дослідження, а не впливу випадкових чинників, використано метод гіпотез – критерій Стьюдента. Числове значення критерію підтвердило не випадковість одержаних результатів дослідження, а їхню залежність від запропонованої експериментальної технології.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової проблеми теорії і методики професійної освіти – формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя шляхом обґрунтування гуманістично орієнтованої технології та виявлених педагогічних умов її реалізації. Одержані в процесі дослідження результати дозволяють зробити такі висновки:

1. Конкретизовано та науково модифіковано поняття «професійно-педагогічна комунікативна компетентність» як інтегративне багаторівневе особистісне утворення, що розглядається як результат сформованості професійних компетенцій та особистісних якостей (емпатійність, об'єктивність, толерантність тощо) майбутнього вчителя, які дозволяють установлювати психологічний контакт із школярами, їхніми батьками та колегами, логічно, науково та стисло передавати предметну інформацію, керувати процесом спілкування й організовувати педагогічно доцільну взаємодію в навчально-виховному процесі.

2. На основі специфіки комунікативної діяльності вчителя обґрунтовано структуру та критерії сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Виявлено, що специфіка комунікативної діяльності майбутнього вчителя пов'язана, передовсім, з його професійною діяльністю, тобто виконує термінальні (навчальна, виховна, розвивальна, життєзабезпечення, соціалізація); тактичні (інформативна, експресивна, смислоутворювальна, діагностична, спонукальна, прогностична, психотерапевтична); операціональні (зворотного зв'язку, методична, управлінська, координаційна, контактна) функції та доведено поліфункціональність професійно-педагогічної комунікативної діяльності під час взаємодії у системах «учитель-учні», «учитель-колеги (педагогічний колектив)», «учитель-батьки учнів».

Визначено, що комунікативна здатність майбутнього вчителя ґрунтується на мовній, мовленнєвій, дискурсивній, соціокультурній та соціолінгвістичній, стратегічній компетенціях, а структура професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя включає професійно-соціальну, професійно-методичну, професійно-творчу компетенції.

Розроблено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний) та показники сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя, які визначалися за трьома рівнями (низький, середній, високий).

3. Виявлено педагогічні умови формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: формування у майбутніх учителів ціннісного ставлення до професійно-педагогічної комунікації як засобу педагогічної праці; використання при вивченні психолого-педагогічних дисциплін діалогічних форм і методів роботи, системи комунікативних ситуаційних задач,

соціально-психологічного тренінгу, які сприяють формуванню комунікативних умінь у можливих ситуаціях професійної діяльності майбутнього вчителя; реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу як своєрідного тренінгу комунікативних умінь.

4. Розроблено та експериментально перевірено ефективність гуманістично особистісної технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Змістове наповнення психолого-педагогічних дисциплін (нормативних та за вибором) доповнено комплексом спеціально розроблених комунікативних ситуаційних задач і запроваджено спеціальний тренінговий курс «Теорія і технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя». Доведено, що використання активних методів роботи (кейс-стаді, диспути, евристичні бесіди, ділові та рольові ігри, дебрифінг тощо) сприяє діалогічній суб'єкт-суб'єктній взаємодії викладача та студентів і формує ціннісні установки на прийняття учня, на емпатійне спілкування, конгруентність, фасилітацію тощо.

Результати діагностики рівнів сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів засвідчили, що у студентів експериментальної групи простежується позитивна динаміка сформованості всіх її компонентів, яка свідчить про ефективність експериментальної гуманістично особистісної технології та виявлених педагогічних умов її реалізації.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів. Перспективність розробки досліджуваної проблеми полягає в обґрунтуванні інформаційно-комунікаційних технологій формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя, дослідженні формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього учителя в позааудиторній роботі.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Когут І. В. Методика формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: дослідно-експериментальна робота / І. В. Когут // Молодий вчений. – №7 (22). – Ч. 2. – 2015. – С. 53-56.
2. Когут І. В. Роль позааудиторної роботи у формуванні професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя / І. В. Когут // Імідж сучасного педагога. – №5 (134). – Полтава : АСМІ, 2013. – С. 13-15.
3. Когут І. В. Зміст формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності в сучасних соціокультурних умовах / І. В. Когут // Проблеми освіти : наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2013. – Випуск №77. – Ч. 2. – С. 75-79.
4. Когут І. В. Визначення базисних компетенцій у структурі професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього педагога / І. В. Когут // Освітологічний дискурс. – № 2 (6). – К., 2014. – Режим доступу: http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/index#.U4QEI_1_sk0. – Заголовок з екрану.

5. Когут І. В. Обґрунтування методики формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя / І. В. Когут // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університету імені Григорія Сковороди». – Додаток 2 до Вип. 35. Том IV (16). Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2015. – С. 315-323.
6. Когут І. В. Критеріальна характеристика процесу формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя / І. В. Когут // Освітологічний дискурс. – № 4 (12). – К., 2015. – Режим доступу: <http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/issue/archive#.VbCFZPntkSU>. – Заголовок з екрану.
7. Когут І. В. Виховний та навчальний потенціал самостійної та позааудиторної роботи у вишах України [Електронний ресурс] / І. В. Когут // Вісник психології і педагогіки: зб. наук. пр. / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. – Випуск 9. – К., 2012. – Режим доступу до збірника: <http://www.psyh.kiev.ua/> – Заголовок з екрану.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Когут І. В. Теоретичні основи розвитку професійно-педагогічної комунікації в умовах сучасного інформаційного суспільства / І. В. Когут // Nauka: teoria i praktyka. – 2012 : materiały VIII Międzynarodowe j naukowi-praktycznej konferencji, 7-15 sierpnia 2012 r. : po sekcjach: Pedagogiczne nauki – Przemysł., 2012. – Str. 68-73.
9. Когут І. В. Теоретические аспекты развития профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего педагога / И. В. Когут // Актуальные вопросы современной педагогической науки : междунар. заочн. науч.-практ. конф. матер. VII, 17дек. 2012 г.: тезисы докл. – Россия, г.Чебоксары, 2012. – С. 118-121.
10. Когут І. В. Особливості формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя у контексті розвитку навчально-дослідницьких умінь учнів / І. В. Когут // Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід комунікативної організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. – Кіровоград, 2014. – С. 81-83.
11. Когут І. В. Теорія і технологія формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: прогн. спецкурсу з практикумом / І. В. Когут. – К. : КУ імені Бориса Грінченка, 2014. – 35 с.

АНОТАЦІЇ

Когут І.В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка МОН України. – Полтава, 2015.

Дисертаційна робота присвячена проблемі формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Виявлено та науково обґрунтовано поняття «професійно-педагогічна комунікативна компетентність», встановлено, що структура професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя включає професійно-соціальну, професійно-методичну, професійно-творчу компетенції та реалізує термінальні, тактичні та операціональні функції.

Уточнено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний) та показники сформованості професійно-педагогічної комунікативної компетентності, які визначаються за трьома рівнями (високий, середній, низький).

Виявлено педагогічні умови та розроблено гуманістично особистісну технологію формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя, яка передбачає три організаційних блоки її упровадження: мотиваційно-цільовий, змістово-процесуальний та критеріально-оцінний.

Ключові слова: професійно-педагогічна комунікативна компетентність, гуманістично-особистісна технологія, педагогічні умови, майбутній учитель, професійна підготовка.

Когут І.В. Формирование профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего учителя. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко МОН Украины. – Полтава, 2015.

Диссертация посвящена проблеме формирования профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего учителя.

Выявлено и научно обоснованно понятие «профессионально-педагогическая коммуникативная компетентность», установлено, что структура профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего учителя включает профессионально-социальную коммуникативную компетенцию, профессионально-методическую коммуникативную компетенцию и профессионально-творческую коммуникативную компетенцию и реализует терминальные, тактические и операциональные функции.

Уточнены критерии (мотивационно-ценностный, когнитивный, деятельностный) и показатели сформированности профессионально-педагогической коммуникативной компетентности, которые определяются по трем уровням (высокий, средний, низкий).

Выявлены педагогические условия и разработана гуманистически-личностная технология формирования профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего учителя, которая предусматривает три организационных блока ее внедрения: мотивационно-целевой, содержательно-процесуальный и критериально-оценочный.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая коммуникативная компетентность, гуманистически-личностная технология, педагогические условия, будущий учитель, профессиональная подготовка.

Kogut I. V. Forming of professional pedagogical communicative competence of future teacher. – Manuscript.

Thesis for the degree of PhD in education, specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University of Ministry of Education of Ukraine. – Poltava, 2015.

The thesis is devoted to the problem of forming of professional pedagogical communicative competence of future teachers.

It is discovered and scientifically proved the concept of «professional and pedagogical communicative competence», found that the structure of professional pedagogical communicative competence of future teacher includes cognitive, emotional, active components and realizes activity-communicative, perceptive and integrative functions.

It was set that the specific of teachers' communication stem mainly from his work, that executes terminal (educational, developmental, life support, socialization); tactical (informative, expressive, diagnostic, motivational, prognostic, psychotherapeutic); operational (feedback, methodical, management, coordination, contact) features and it was proven the multifunction of professional pedagogical communicative competence in interaction in the system of «teacher-students», «teacher-colleagues (teaching staff)», «teacher-parents of pupils». It is determined that the professional pedagogical communicative competence grounds on the personal aspect of communication, integrative and perceptual aspects.

It is determined that professional pedagogical communicative competence of future teacher includes vocational and social communicative competence, professional and methodical communicative competence and professional creative communicative competence. The criteria (value-motivational, cognitive, activity) and rates of formation of professional pedagogical communicative competence, defined in three levels (high, medium, low) are specified.

It is discovered and developed pedagogical conditions and humanistic-personal technology of forming of professional pedagogical communicative competence of future teacher.

Pedagogical conditions of professional pedagogical communicative competence of future teachers include the formation of value attitude to professional communication as a mean of teaching work; use in the study of psycho-pedagogical subjects dialogical forms and methods of work, communication system situational problems, socio-psychological training, which contribute to the formation of communicative skills in professional situations of future teachers; realization of subject-subject interaction of participants in the educational process as a kind of training of communication skills.

The technology provides three organizational units of implementation: motivational target, content procedure and criterion-evaluation. Its purpose is the formation of professional pedagogical communicative competence of future teachers.

For the implementation of humane and personal technology of forming of professional pedagogical communicative competence of future teachers we have completed the contents of psycho-pedagogical subjects («General Psychology», «Age Psychology», «General Pedagogy», professional techniques), set the specially designed communication situational problems and introduced special training course «Theory and technology of forming of professional pedagogical communicative competence of future teacher».

It was proved that using of active working methods (case studies, debates, heuristic conversation, business and role-playing, etc.) promotes dialogic subject-subject interaction between teacher and students and creates values, decision-student at communication congruence, facilitation and so on.

Results of the diagnosis of levels of professional-communicative competence of future teachers showed that students in the experimental group observed positive dynamics of formation of all its components, indicating the effectiveness of experimental teaching methods.